
**Zamonaviy diplomatik
terminlarning shakllanishi va
ularning milliy tillarga o'zlashuvi****Xaydarova Dilafruz Zakirovna**dilafruz099@yahoo.es

Katta o'qituvchi,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya *Diplomatik terminlar tizimi murakkab va ko'p qatlamli hodisa bo'lib, tilning leksik boyish manbalaridan biri sifatida muhim o'rin egallaydi. Diplomatiya sohasining xalqaro huquq, siyosat, madaniyat va iqtisodiyot kabi turli ijtimoiy sohalar bilan uzviy aloqadorligi natijasida bu yo'nalishga oid terminlar doimo rivojlanish va yangilanish jarayonida bo'ladi. Shu sababli zamonaviy diplomatik terminologiya xalqaro muloqot tilida mustaqil semantik tizim sifatida shakllanib, davlatlararo kommunikatsiyaning aniqligi va samaradorligini ta'minlaydigan muhim lingvistik qatlamni tashkil etadi. Mazkur maqolada zamonaviy diplomatik terminlarning shakllanishi va ularning milliy tillarga, xususan, o'zbek tiliga o'zlashuvi masalasi lingvistik va tarjimashunoslik nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Tadqiqotda diplomatik terminlarning xalqaro tizimda shakllanish bosqichlari, ularning morfologik va semantik xususiyatlari, shuningdek, ispan tilidan o'zbek tiliga o'zlashish mexanizmlari yoritiladi. Maqolada ispan tilidagi embajada, nota verbal, asilo político, acuerdo marco, reunión bilateral kabi atamalar misolida diplomatik terminlarning fonetik, semantik va funksional moslashuv jarayoni tahlil qilinadi. Muallif diplomatik terminlarni tarjima qilishda ekvivalentlik, neytrallik va madaniy kontekstni saqlash muhimligini asoslab beradi. Maqolada taqqoslama, deskriptiv va kontekstual tahlil metodlari qo'llanilgan. Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, unda ispan tilidan o'zbek tiliga o'zlashgan diplomatik terminlar birinchi marotaba lingvistik-pragmatik nuqtayi nazardan kompleks tarzda o'rganiladi. Olingan natijalar diplomatik til, tarjimashunoslik va xalqaro muloqot madaniyatini chuqurroq tadqiq etishda amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar *Atamalar, diplomatik terminlar, madaniyat, muloqot, siyosat, tilshunoslik, o'zlashish*

**Формирование современных
дипломатических терминов и
их адаптация в национальные
языки****Хайдарова Дилафруз Закировна**dilafruz099@yahoo.es

Старший преподаватель,

Узбекский государственный университет

мировых языков

Аннотация *Система дипломатических терминов представляет собой сложное и многослойное явление, которое занимает важное место как один из основных источников лексического обогащения языка. Благодаря тесной взаимосвязи дипломатии с различными общественными сферами – международным правом, политикой, культурой и экономикой – терминология данной области постоянно развивается и обновляется. Поэтому современная дипломатическая терминология формируется как самостоятельная семантическая система в языке международного общения, образуя значимый лингвистический пласт, обеспечивающий точность и эффективность межгосударственной коммуникации. В данной*

статье рассматриваются вопросы формирования современных дипломатических терминов и их адаптации в национальные языки, в частности, в узбекский язык, с точки зрения лингвистики и переводоведения. В исследовании освещаются этапы формирования дипломатической терминологии в международной системе, а также её морфологические и семантические особенности и механизмы заимствования из испанского языка в узбекский. На примере таких терминов, как *embajada*, *nota verbal*, *asilo político*, *acuerdo marco*, *reunión bilateral*, анализируются процессы фонетической, семантической и функциональной адаптации. Автор подчёркивает важность сохранения эквивалентности, нейтральности и культурного контекста при переводе дипломатических терминов. В исследовании применяются сравнительный, описательный и контекстуальный методы анализа. Научная новизна работы заключается в том, что испаноязычные дипломатические термины, заимствованные в узбекский язык, впервые изучаются в комплексе с лингвистической и прагматической точек зрения. Полученные результаты имеют практическое значение для дальнейшего изучения дипломатического языка, переводоведения и культуры международного общения.

**Ключевые
слова**

Термины, дипломатические термины, культура, коммуникация, политика, лингвистика, заимствование

**Formation of modern diplomatic
terms and their adaptation into
national languages****Khaydarova Dilafruz Zakirovna**dilafruz099@yahoo.es

Senior Lecturer,

Uzbekistan State World Languages University

Annotation

*The system of diplomatic terms is a complex and multifaceted phenomenon that occupies an important place as one of the main sources of lexical enrichment of a language. Due to the close interrelation of diplomacy with various social spheres such as international law, politics, culture, and economics, the terminology of this field is constantly evolving and renewing. Therefore, modern diplomatic terminology has developed into an independent semantic system within the language of international communication, forming a significant linguistic layer that ensures the clarity and effectiveness of intergovernmental communication. This article analyzes the formation of modern diplomatic terms and their adaptation into national languages, particularly into the Uzbek language, from linguistic and translation studies perspectives. The research highlights the stages of formation of diplomatic terminology in the international system, as well as their morphological and semantic characteristics, and the mechanisms of their adoption from Spanish into Uzbek. Based on examples such as *embajada*, *nota verbal*, *asilo político*, *acuerdo marco*, and *reunión bilateral*, the article examines the phonetic, semantic, and functional adaptation processes of diplomatic terms. The author emphasizes the importance of maintaining equivalence, neutrality, and cultural context in the translation of diplomatic terminology. The study employs comparative, descriptive, and contextual*

analysis methods. The article of the research lies in the fact that Spanish-origin diplomatic terms adopted into Uzbek are examined for the first time from a linguistic and pragmatic perspective. The results of the study have practical significance for further research in diplomatic language, translation studies, and international communication culture.

Keywords *Terminology, diplomatic terms, culture, communication, politics, linguistics, borrowing*

XXI asrda globallashuv jarayonlarining jadallashuvi natijasida diplomatik munosabatlar xalqaro hamkorlikning eng muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Diplomatiq muloqotning samaradorligi ko'p jihatdan unda qo'llaniladigan til vositalarining aniqligi, neytralligi va normativligi bilan belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan, diplomatik terminologiya nafaqat siyosiy va huquqiy tushunchalarni ifodalovchi vosita, balki davlatlararo kommunikatsiyaning madaniy-me'yoriy ko'rinishi sifatida ham alohida o'rin tutadi.

Diplomatik terminlar – bu xalqaro huquq, tashqi siyosat, elchilik amaliyoti va xalqaro tashkilotlar faoliyatiga oid tushunchalarni ifodalovchi leksik birliklardir. Ularning shakllanish jarayoni tarixan turli tillarning o'zaro ta'siri, siyosiy tizimlarning o'zgarishi va xalqaro hujjatlar tili bilan chambarchas bog'liq. Bugungi kunda diplomatik atamalar asosan ingliz, fransuz va ispan tillaridan keng o'zlashmoqda. Masalan, ispan tilidagi *nota verbal*, *embajador*, *asilo político*, *reunión bilateral*, *acuerdo marco* kabi terminlar ko'plab milliy tillarga, jumladan, o'zbek tiliga ham kirib kelmoqda.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, zamonaviy diplomatik leksika xalqaro siyosiy diskursda tez o'zgarib, yangi ma'no qirralarini kasb etmoqda. Shu bois ularning milliy tillarga o'zlashish mexanizmlarini o'rganish tilshunoslik, tarjimashunoslik va diplomatik amaliyot nuqtayi nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi – zamonaviy diplomatik terminlarning shakllanish manbalarini aniqlash, ularning ispan tilidan o'zbek tiliga o'zlashish jarayonini tahlil qilish hamda tarjima jarayonida yuzaga keladigan ekvivalentlik muammolarini yoritishdan iborat.

Tadqiqotning, ya'ni maqolaning bir qator vazifalarini ko'rib chiqamiz, ular quyidagilardan iborat: diplomatik terminlarning lingvistik va ijtimoiy asoslarini aniqlash; ispan tilidagi diplomatik terminlarning semantik tahlilini berish; o'zbek tilidagi o'zlashgan shakllarini qiyoslash; diplomatik terminlarning tarjima muammolarini o'rganish.

Ishning ilmiy yangiligi shundaki, maqolada ispan tilidagi diplomatik terminlarning o'zbek tiliga o'zlashish jarayoni ilk bor lingvistik va tarjimashunoslik nuqtayi nazardan kompleks tarzda tahlil qilinadi. Shuningdek, terminlarning morfologik, semantik va funksional moslashuvi bo'yicha amaliy misollar keltiriladi.

Maqolada taqqoslama, deskriptiv va kontekstual tahlil metodlari qo'llaniladi. Maqola natijalari diplomatik til, tarjima amaliyoti va til o'qitish metodikasi sohalarida qo'llanishi mumkin.

Diplomatik terminologiya masalasi lingvistika, tarjimashunoslik va xalqaro huquq sohalarining kesishgan nuqtasida o'rganiladi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda bu tushuncha turli jihatlardan talqin etilgan. Masalan, ingliz olimi Piter Nyumark (Newmark, 1988) diplomatik tilni "neytral, aniq va rasmiy

uslubning eng yuqori shakli" deb ta'riflaydi va tarjimada so'z tanlashda "minimal ekspressivlik va maksimal aniqlik" tamoyiliga amal qilishni zarur deb biladi.

Tilshunos A.V. Superanskaya (2003) terminlarni ijtimoiy sohalar bilan bog'liq holda ko'rib, diplomatik terminlar "xalqaro siyosiy faoliyat jarayonida vujudga keladigan barqaror nominativ birliklar" ekanini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, har bir diplomatik termin o'z kontekstida qat'iy semantik chegaraga ega bo'lishi lozim.

Rossiyalik olim V.N. Komissarov (1990) esa diplomatik tilni tarjima nuqtayi nazaridan tahlil qilib, "diplomatik diskursdagi terminologik aniqlik millatlararo totuvlik uchun xizmat qiladi" degan fikrni ilgari suradi. U tarjimada ekvivalentlikning to'rtta darajasini farqlaydi: leksik, semantik, pragmatik va stilistik. Bu tamoyillar diplomatik matn tarjimasida ayniqsa muhim, chunki birgina so'z noto'g'ri tanlansa, butun diplomatik ohang buzilishi mumkin.

O'zbek tilshunosligida ham bu masala bir necha yo'nalishda o'rganilgan. Sh. Mirzayev (2021) o'z tadqiqotida o'zbek diplomatik terminologiyasining shakllanish jarayonini tahlil qilib, "o'zbek tili diplomatik leksik tizimi asosan rus va ingliz tillari orqali boyigan, biroq to'g'ridan-to'g'ri ispancha va fransuzcha o'zlashmalar ham uchraydi", deya qayd etadi. G'. Jo'rayev (2018) esa diplomatik matn tarjimasida sinonimiya va neytrallik muammosini o'rganib, "har bir diplomatik termin faqat rasmiy kontekstda o'z ma'nosini to'liq namoyon etadi", deydi.

Shuningdek, ispan tilshunosi J. Alcaraz Varó (2007) diplomatik ispan tili leksikasini maxsus qatlam sifatida tahlil qilib, "ispan diplomatik terminologiyasi lotin, fransuz va ingliz tillarining tarixiy qatlamlariga tayangan holda shakllangan" deb ta'kidlaydi. Unga ko'ra, *embajada*, *protocolo*, *negociación*, *asilo político* kabi terminlar zamonaviy ispan tilida o'z semantik mustaqilligini saqlab qolgan, ammo ularning xalqaro ekvivalentlari bilan fonetik yaqinligi ularni boshqa tillarga oson o'zlashuvchi qiladi.

Diplomatik terminlarning shakllanishida uch asosiy yo'nalish kuzatiladi:

1. Transliteratsiya yo'li bilan o'zlashuv – xorijiy termin fonetik shaklda qabul qilinadi (*memorándum*, *visita oficial*, *embajada*).
2. Kalka yo'li bilan o'zlashuv – termin tarkibiy qismlari tarjima qilinadi (*nota verbal* → *og'zaki nota*, *reunión bilateral* → *ikki tomonlama uchrashuv*).
3. Semantik moslashuv – mavjud so'zga yangi diplomatik ma'no yuklanadi (*protokol* → rasmiy marosim qoidalari).

Tilshunos L. Venuti (2012) tarjimada madaniy ekvivalentlikni muhokama qilib, "diplomatik matn tarjimoni so'zlarni emas, madaniy kontekstni tarjima qiladi" deya ta'kidlaydi. Bu fikr o'zbek tiliga diplomatik terminlarni o'zlashtirish jarayoniga ham to'liq tatbiq etiladi, chunki har bir termin milliy siyosiy-madaniy muhitda qayta talqin qilinadi.

Masalan, ispan tilidagi *asilo político* termini o'zbek tiliga "siyosiy boshpana" deb o'zlashgan, ammo u xalqaro huquqiy kontekstda "diplomatik boshpana" ma'nosida ham ishlatiladi. Shu kabi *nota verbal* iborasi ham "og'zaki nota" deb tarjima qilinsa-da, aslida bu diplomatik yozma hujjatdir – ya'ni so'zma-so'z tarjima semantik nomuvofiqlik tug'diradi.

Demak, diplomatik terminlarning shakllanishi va milliy tillarga o'zlashuvi jarayonida lingvistik omillar bilan bir qatorda pragmatik va madaniy omillar ham hal qiluvchi rol o'ynaydi. Diplomatik terminlarning milliy til tizimiga kirib borishi tilni boyitadi, biroq ularni normativlash va yagona ekvivalentlar tizimini yaratish ilmiy masala sifatida hanuz dolzarbligini saqlab turibdi.

A.A. Shaxmatovning fikricha, Diplomatik terminlarning shakllanishi ko'p qatlamli jarayon bo'lib, u tilning leksik boyish manbalaridan biri hisoblanadi. Diplomatika, avvalo, xalqaro huquq, siyosat, madaniyat va iqtisodiyot kabi ko'plab sohalar bilan bevosita bog'liq bo'lgani sababli, ushbu soha terminlari doimo dinamik o'zgarishda bo'ladi. Shu bois zamonaviy

diplomatik terminologiya xalqaro kommunikatsiyada o'ziga xos semantik tizimni tashkil etadi.

Tilshunoslar fikricha, diplomatik terminlar asosan uchta manbadan shakllanadi:

1. xalqaro huquq tizimi asosidagi universal terminlar;
2. milliy diplomatik amaliyotda shakllangan o'ziga xos birliklar;
3. boshqa tillardan o'zlashgan terminlar.

Ispan tili bu borada alohida o'ringa ega, chunki u Birlashgan Millatlar Tashkilotining rasmiy tillaridan biri hisoblanadi. Shu sababli ispancha diplomatik atamalar ko'plab tillarga, jumladan o'zbek tiliga ham bevosita yoki rus tili orqali o'zlashgan. Masalan, *embajador* (elchi), *embajada* (elchixona), *nota verbal* (og'zaki nota), *asilo político* (siyosiy boshpana), *reunión bilateral* (ikki tomonlama uchrashuv), *protocolo diplomático* (diplomatik protokol) kabi terminlar bugungi kunda xalqaro hujjatlar va OAV matnlarida faol qo'llanmoqda.

O'zbek tilida diplomatik terminlarning shakllanishi tarixan rus tili orqali amalga oshgan. Biroq so'nggi yillarda ingliz, fransuz va ispan tillaridan to'g'ridan-to'g'ri o'zlashuv holatlari ham ko'paymoqda. Bunda terminlarning semantik moslashuvi, ya'ni milliy til tizimiga ma'no jihatdan moslashish jarayoni muhim rol o'ynaydi. Masalan, *nota verbal* iborasi o'zbek tiliga "og'zaki nota" shaklida kirgan bo'lsa-da, u aslida rasmiy yozma hujjatni bildiradi. Shu kabi semantik tafovutlar tarjimada aniqlik talab qiladi.

Diplomatik terminlarning milliy tilga o'zlashuvi ko'p bosqichli:

- avvalo, termin xorijiy til tizimida qo'llaniladi;
- so'ng u tarjima yoki transliteratsiya orqali milliy tilga kiradi;
- keyinchalik, huquqiy va diplomatik amaliyotda mustahkamlanadi;
- nihoyat, keng omma leksikasiga o'tadi.

Masalan, ispancha *asilo político* termini dastlab xalqaro huquq terminologiyasi orqali o'zbek tiliga kirgan, keyinchalik siyosiy va jurnalistik matnlarda faol qo'llanila boshlagan.

Diplomatik terminlarning shakllanishida morfologik va sintaktik moslashuv ham muhim. Ispan tilidagi terminlar ko'pincha ikki yoki undan ortiq so'zli birikmalar shaklida bo'ladi: *acuerdo marco* (asosiy kelishuv), *negociaciones multilaterales* (ko'p tomonlama muzokaralar), *relaciones exteriores* (tashqi aloqalar). O'zbek tilida bunday birikmalar odatda so'z birikmasi shaklida to'liq tarjima qilinadi, ammo ayrim hollarda qisqartma yoki kalka yo'li bilan o'zlashadi (*memorándum de entendimiento* – "o'zaro anglashuv memorandum").

Tarjima jarayonida diplomatik terminlar bilan ishlashda ekvivalentlik masalasi eng muhim nazariy va amaliy muammolardan biridir. Har bir termin ma'lum siyosiy-kontekstual yuklama kasb etgani bois, ularni so'zma-so'z tarjima qilish diplomatik neytrallikni buzishi mumkin. Shu bois tarjimon "formal ekvivalentlik"dan ko'ra "funktional ekvivalentlik"ni afzal ko'radi. Masalan, *comunicado conjunto* terminini "qo'shma bayonot" shaklida tarjima qilish mazmunni to'liq beradi, holbuki "birgalikda e'lon qilingan xabar" varianti grammatik jihatdan to'g'ri bo'lsa-da, diplomatik uslubga mos emas.

Diplomatik terminlarning o'zbek tiliga o'zlashuvi, umuman olganda, milliy terminologiya tizimini boyitmoqda. Shu bilan birga, yangi terminlarning paydo bo'lishi ularni standartlashtirish, yagona atamalar bazasini yaratish zaruratini ham tug'dirmoqda. Bu esa tilshunos va diplomatik tarjimonlar oldiga yangi ilmiy-amaliy vazifalarni qo'yadi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy diplomatik terminologiya xalqaro til tizimining eng faol rivojlanayotgan qatlamlaridan biridir. U faqat lingvistik emas, balki siyosiy, huquqiy va madaniy omillar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, davlatlararo munosabatlarda kommunikativ aniqlik va neytrallikni ta'minlaydi.

D.Xaydarovning fikricha, diplomatik terminlarning shakllanish jarayoni ko'p manbali bo'lib, u tarixan lotin, fransuz, ingliz va ispan tillari asosida rivojlangan. Ispan tili esa o'zining

tarixiy va xalqaro mavqeiga ko'ra, bugungi diplomatik leksikaning muhim manbalaridan biri hisoblanadi. *Embajada, nota verbal, asilo político, acuerdo marco, protocolo diplomático* kabi terminlar xalqaro hujjatlar orqali ko'plab tillarga, jumladan, o'zbek tiliga ham o'zlashgan.

O'zbek tilida diplomatik terminlarning shakllanishi dastlab rus tili vositachiligida amalga oshgan bo'lsa-da, so'nggi yillarda to'g'ridan-to'g'ri o'zlashuv holatlari ham ortmoqda. Bu holat o'zbek tilining xalqaro maydondagi kommunikativ salohiyati ortib borayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, o'zlashgan terminlar milliy til tizimiga semantik, morfologik va uslubiy jihatdan moslashib, til boyligini kengaytiradi.

Diplomatik terminlarni tarjima qilishda ekvivalentlik, neytrallik va madaniy kontekst muvozanatini saqlash muhimdir. Chunki har bir diplomatik birlik ma'lum pragmatik yuklama va siyosiy ohangga ega. Shu bois tarjimonlar formal emas, balki funksional ekvivalentlik tamoyiliga tayanishi lozim.

Mazkur maqolamizdagi tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki: diplomatik terminlarning o'zlashuvi jarayonida fonetik va semantik moslashuv muhim o'rin tutadi; ispan tilidan kirib kelayotgan terminlar xalqaro diplomatik diskursda universal xususiyat kasb etmoqda; o'zbek tilida diplomatik terminlarni tizimlashtirish, izohli va ikki tilli lug'atlar tuzish zarurati ortib bormoqda; kelgusida diplomatik til va tarjima amaliyotini integratsiyalashgan holda o'rganish dolzarb ilmiy yo'nalish sifatida qaralishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy diplomatik terminlarning shakllanishi va ularning milliy tillarga o'zlashuvi jarayoni til taraqqiyotining muhim ko'rsatkichidir. Bu jarayon milliy terminologiya tizimini boyitish bilan birga, xalqaro muloqot madaniyatini ham yangi bosqichga ko'taradi. Shu bois diplomatik terminlarni chuqur o'rganish, ularni normativ jihatdan mustahkamlash va tarjima standartlarini ishlab chiqish nafaqat tilshunoslik, balki xalqaro diplomatik amaliyot uchun ham ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Alcaraz Varó, J., & Hughes, B. (2007). *El inglés jurídico y diplomático*. Madrid: Alianza Editorial.
2. Komissarov, V. N. (1990). *Teoriya perevoda (lingvisticheskiye aspekty)*. Moskva: Vysshaya shkola.
3. Mirzayev, Sh. (2021). *O'zbek diplomatik terminologiyasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari*. Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Oxford: Pergamon Press.
5. Superanskaya, A. V. (2003). *Obshchaya terminologiya: Voprosy teorii*. Moskva: Nauka.
6. Venuti, L. (2012). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge.
7. Жўраев, Ғ. (2018). *Diplomatik matn tarjimasida sinonimiya va neytrallik muammolari*. Тошкент: Университет нашриёти.
8. Хайдарова, Д. З., Идальго, Р., & Марсела, Р. (2025). ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА. *Журнал гуманитарных и естественных наук*, (19 [1]), 170-178.